

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 10

**НА ПОШАНУ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК
О. Б. ГОЛОВКА**

Кам'янець-Подільський
2022

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ № 14717-3688 ПР від 12.12.2008 р.

Друкується за ухвалою вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 11 від 29 листопада 2022 р.)

Видання індексується наукометричною базою: **Google Scholar**

Рецензенти:

В.А. Брежуненко – доктор історичних наук, професор, завідувач відділу актової археографії Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського (м. Київ);

Р.М. Постолювський – кандидат історичних наук, професор, ректор Рівненського державного гуманітарного університету (м. Рівне).

Редакційна колегія:

В.С. Степанков, академік УАІН, доктор історичних наук, професор (*головний редактор*); **С.А. Копилов**, доктор історичних наук, професор (*заступник головного редактора*); **І.І. Боровець**, кандидат історичних наук, доцент (*відповідальний секретар*); **Д.П. Ващук**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; **С.В. Віднянський**, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор; **О.Б. Головка**, академік АН Вищої школи України, доктор історичних наук, старший науковий співробітник; **А.М. Жванко**, доктор історичних наук, професор; **О.М. Кравчук**, кандидат історичних наук, доцент; **Ю.А. Мицик**, доктор історичних наук, професор; **А. Тетерич-Пузьо**, доктор габілітована, професор (Інститут історії Поморської академії, Слупськ, Республіка Польща); **О.М. Федьков**, доктор історичних наук, доцент; **Я.О. Федорук**, доктор історичних наук, старший науковий співробітник; **М. Шварц**, доктор філософії, старший науковий співробітник (Інститут історії Словацької академії наук, Братислава, Словацька республіка); **П. Шолтес**, доктор філософії, доцент, старший науковий співробітник (Інститут історії Словацької академії наук, Братислава, Словацька республіка).

П78 Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: збірник наукових праць / [редкол.: В.С. Степанков (головн. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Випуск 10: На пошану доктора історичних наук О.Б. Головка. 416 с.

У десятий випуск збірника, присвячений 70-річчю від дня народження доктора історичних наук О.Б. Головка, увійшли статті провідних вітчизняних та зарубіжних фахових істориків, наукові інтереси яких пов'язані із дослідженням історії країн Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) та ролі й місця України у розвитку даного регіону.

Рекомендовано для науковців, викладачів ЗВО, студентів та всіх, хто цікавиться історією ЦСЕ.

УДК 94(4)(082)
ББК 63.3(4)я43

Адреса редакційної колегії: кафедра всесвітньої історії, історичний факультет, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Татарська, 14, м. Кам'янець-Подільський, 32301.

Веб-сайт видання: <http://cse.kpnu.edu.ua>

© К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022

ВШАНОВУЮЧИ ЮВІЛЯРА

<i>Степанков Валерій</i> . Особистість кипучої вдачі: учений-ерудит, педагог, громадянин: (до 70-річчя Олександра Головка)	9

ПРОБЛЕМИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ІСТОРІЇ

<i>Лагодич Володимир</i> . Військово-політичні відносини Аварського каганату та Держави франків у 80-х роках VIII – на початку IX ст.	69

<i>Луговий Олег</i> . Болгарія та Русь у тенетах візантійської політики. Балканські війни 967-971 рр.	85

<i>Бубенок Олег</i> . Проблема походження придонецьких ясів	112

<i>Benyskiewicz Krzyszof</i> . «Дьявольская соблазна» Rurykowców. Rozwiązanie konfliktów wewnątrzdynastycznych na Rusi Kijowskiej w IX – początku XII wieku w świetle Powieści minionych lat	126

<i>Нагірний Віталій</i> . Станіслав Добрий Тудкович: штрихи до біограми	158

<i>Ліхтей Ігор</i> . Династичний конфлікт чеського короля Пршемисла Отакара I з австрійським герцогом Леопольдом VI Бабенбергом у 20-их роках XIII ст.	171

<i>Войтович Леонтій</i> . Виробництво і обробка заліза у Галицькій і Волинській землях у IX–XIV століттях	191

ПИТАННЯ НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

<i>Щербак Віталій</i> . Землеволодіння як ознака вольностей «Війська Запорозького»	215

<i>Гуржій Олександр</i> . Петро I та його поплічники в ролі «реформаторів» української торгівлі	228

<i>Петраш Андрій</i> . Місіонерська діяльність Товариства Ісуса в Чернівцях (1885-1914)	252

<i>Боровець Іван</i> . Словаччина в ревізіоністській кампанії Угорщини (січень-вересень 1938 р.)	269

<i>Кравчук Олександр, Кравчук Людмила. Суспільно-політичні погляди Ігоря Губаржевського</i>	285
<i>Лисенко Олександр, Маєвський Олександр. Рашизм як російська імперська ідеологія і політична практика: конотація поняття</i>	299

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

<i>Кардаш Остап. «И иномоу бещинью оучахоу»: Неортодоксальні складові канонічного протистояння кирило-мефодіївської та латинської церковних традицій у світлі «Життя Константина Філософа» другої половини IX ст.</i>	310
<i>Гордієнко Дмитро. Постать княгині Ольги в українській культурі</i>	333
<i>Волощук Мирослав. Проблеми та перспективи пошуку руських поселенців у землях Пястів XI–XIV ст.: деякі антропонімічні ремарки</i>	359
<i>Лиман Сергій. Дипломатична діяльність Клеменса фон Меттерніха у творчості Василя Карловича Надлера (1840-1894)</i>	376
<i>Боряк Тетяна. Усноісторичні джерела з історії Голодомору крізь призму теорії усної історії: загальна характеристика</i>	396

AD MEMORIAM

<i>Копилов Сергій. Володимир Прокопович Газін (1936, 24 серпня – 2021, 13 жовтня)</i>	414

42. Tolochko P. (2002). Yaroslav Mudryj, Kyiv: Al'ternatyvy [in Ukrainian].
43. Wipon (2005). Chwalebne czyny cesarza Konrada II / wstęp. J. Sochacki, tłum. E. Milkamowicz, Kraków: Universitas [in Polish].
44. Žemlička J. (2005). Přemyslovci. Jak žili, vládali a umírali, Praha: Lidové noviny [in Czech].

Отримано: 18.08.2022

УДК 929:94(477)“11”

DOI: 10.32626/2309-2262.2022-10.158-170

Віталій Нагірний

канд. іст. наук, доцент
Instytut Historii, Wydział Historyczny,
Uniwersytet Jagielloński
30-007, Kraków, ul. Gołębia 13
e-mail: vitaliy.nagirnyy@uj.edu.pl
ORCID: 0000-0003-4360-7729

СТАНІСЛАВ ДОБРИЙ ТУДКОВИЧ: ШТРИХИ ДО БІОГРАМИ

На основі співставлення літописної інформації і даних «Статуту» Володимира Мономаха у статті зроблено спробу відтворити життєвий шлях одного з представників руських еліт XII століття – Станіслава Доброго Тудковича. Не викликає сумніве, що він походив із боярського середовища, однак немає поважних підстав говорити про його можливі родинні зв'язки із Туки, урядником київського князя Ізяслава Ярославовича. Автор припускає, що на початковому етапі своєї кар'єри Станіслав був пов'язаний із двором переяславського князя Володимира Всеволодовича Мономаха, а на рубежі квітня і травня 1113 року був призначений переяславським тисяцьким. Це становище боярин міг займати до 1132 року, служачи по чергове переяславським князям Святославу Володимировичу і Ярополку Володимировичу. Після 1132 року, швидше за все, опинився в Києві, де став один із очільників дружини Ярополка Володимировича. Брав участь у битві на річці Суні в серпні 1135 року, в результаті якої потрапив в полон до чернігівського князя Всеволода Ольговича. Помер після 8 серпня 1135 року. Ймовірними нащадками Тудковича могли бути два «Станиславича», страчені переяславським князем Мстиславом Ізяславовичем в 1148 році. Про земельні володіння боярина нічого не відомо.

Ключові слова: Станіслав Добрий Тудкович, Володимир Мономах, Ярополк Володимирович, Переяслав, Київ, боярин.

Vitaliy Nagirnyy

PhD in History
Institute of History,
Jagiellonian University
30-007, Kraków, ul. Gołębia 13
e-mail: vitaliy.nagirnyy@uj.edu.pl
ORCID: 0000-0003-4360-7729

STANISLAV DOBRY TUDKOVYCH: TOUCHES TO THE BIOGRAM

Based on the comparison of historical information and the data from Volodymyr Monomakh's Statute, the article attempts to reconstruct the life path of a representative of Ruthenian elites of the 12th century – Stanislav Dobryy Tudkovych. There is no doubt that he came from a boyar family, however, there were insufficient grounds to suppose that he had family ties with Tuky, the official of Prince of Kyiv, Izyaslav Yaroslavovich. The author assumes that at the initial stage of his career Stanislav was connected with the court of Prince of Pereyaslav, Volodymyr Monomakh, and at the turn of April and May, 1113 he was appointed to the position of Pereyaslav tysyatsky. The boyar could occupy this position until 1132, alternately serving the princes of Pereyaslav Svyatoslav Volodymyrovych and Yaropolk Volodymyrovych. After 1132 he most likely moved to Kyiv, where he became one of the principal officers of Yaropolk Volodymyrovych. He took part in the battle on the Supii River in August 1135, as a result of which he was captured by prince of Chernihiv, Vsevolod Olgovich. Stanislav died after August 8, 1135. Probable descendants of Tudkovych could be two «Stanislavychs» executed by Prince of Pereyaslav, Mstyslav Izyaslavovich, in 1148. There are no data concerning his land holdings.

Key words: Stanislav Dobryy Tudkovych, Volodymyr Monomakh, Yaropolk Volodymyrovych, Pereyaslav, Kyiv, boyar.

Серед нечисленних представників руської еліти першої половини XII століття, котрі з'являються на сторінках письмових джерел, можна зустріти Станіслава Доброго Тудковича. Незважаючи на те, що відомості про нього дуже скупи і фрагментарні, їх аналіз дозволяє прояснити окремі фрагменти із діяльності цієї особи та спробувати частково відтворити її життєвий шлях.

Збережені джерела зафіксували не тільки ім'я та патронім досліджуваної особи, але також її прізвисько¹. Перше із них – Станіслав – у всіх літописних творах подане без розбіжностей². Це чоловіче двочленне особове ім'я слов'янського походження, яке належить до великої групи особових назв, в основі котрих покладено корінь «слава». Воно виникло внаслідок поєднання згаданого вище іменника із наказовою формою дієслова «стати» і означало побажання, щоб поійменована людина встановила славу або стала славною³. Найбільшого розповсюдження дане ім'я отримало в середовищі польських середньовічних еліт⁴, на Русі натомість зустрічалося нечасто – серед носіїв

цього антропоніму руського походження відомий тільки один Рюрикович⁵ і кілька представників боярського середовища⁶.

Патронім Станіслава, на відміну від його імені, джерела передають у кількох версіях. «Лаврентіївський літопис» і «Патіївський список Київського літопису» називають його «Тудьковича»⁷, «Радзівілівський літопис» – «Тютьковича»⁸, «Хлебніковський список Київського літопису» – «Туковича»⁹, а пізніші літописи – «Дутковича»¹⁰ і «Тугковича»¹¹. Незважаючи на таку розбіжність у передачі цієї частини особової назви боярина, варто підкреслити, що більшість раних літописних редакцій називають Станіслава «Тудьковича» або похідною від нього версією патроніму «Тютьковича» (із заміною літери «д» на близьку по звучанню літеру «т»). Це схиляє до думки, що саме вона була найближчою до історичної реальності.

Крім імені та патроніму руський літописець вказав ще одну частину особової назви Станіслава, котра, без сумніву, була його прізвиськом¹². У всіх джерелах воно передане без значних розбіжностей – «Доброго»¹³, «Добраго»¹⁴, «добраго»¹⁵. Обгрунтованим буде вважати, що воно характеризувало важливу рису характеру його носія. Варто також підкреслити, що Станіслав був єдиним відомим нам представником боярських еліт XI – XIII століть, котрий удостоївся такого прізвиська¹⁶.

Розбіжності в передачі руськими літописами патроніму Станіслава значно ускладнюють реконструкцію його родоводу. Свого часу Міхаїл Погодін висловив думку, що батьком Станіслава міг бути Туки, урядник київського князя Ізяслава Ярославовича¹⁷. Такий підхід М. Погодіна опирався на дані «Хлебніковського списку Київського літопису», котрий приписує боярину патронім «Туковича»¹⁸. Теза російського історика була неоднозначно сприйнята дослідниками¹⁹, а переважання в джерелах іншої форми патроніму Станіслава – «Тудьковича», «Тютьковича» змушує із обережністю підходити до можливого споріднення Станіслава із Туки²⁰.

Набільш логічним було б припустити, що батьком Станіслава була особа, znana сучасникам як Тудко. На думку Тадеуша Скуліни, антропонім Тудко був зменшувальною формою імені Тудор²¹, що видається слушним. В такому разі батька Станіслава можна було б шукати серед Тудорів, котрі жили в другій половині XI – на початку XII століття. Із графіто № 25 у південній галереї Софійського собору в Києві відомо принаймі про двох таких осіб – Тудора Тубинова («Тудоръ Тоубыновъ») і Тудора Борзятича («Тудоръ Бързатичъ»). Вони обидва належали до найближчого оточення княгині «Всеволожаа», під котрою, найбільш ймовірно, необхідно розуміти невідому

на ім'я вдову київського князя Всеволода Ярославовича (1078–1093). І Тудор Тубинов, і Тудор Борзятич згадані серед свідків, котрі були присутні при купівлі княгинею «землю [...] Божаню»²². На думку більшості дослідників, дана подія мала місце на межі XI – XII століть (після 1093 р., але перед 1108 або 1111 р.)²³. Гіпотетично, кожен із цих Тудорів міг бути предком Станіслава, на користь чого міг би свідчити факт, що всі три згадані особи – Тудор Тубинов, Тудор Борзятич і Станіслав – були пов'язані із домом Всеволода Ярославовича та його спадкоємців. Дане припущення однак залишається винятково гіпотезою, оскільки підтвердити його не дозволяє стан джерельної бази. Цілком ймовірно, що батьком Станіслава була інша особа, не віднотована на сторінках джерел.

Той факт, що руські літописці вказали не тільки ім'я Станіслава, але також його патронім, а також високе становище останнього при князівському дворі дозволяють впевнено говорити про його приналежність до боярського середовища.

Єдиною достовірною згадкою про Станіслава Тудковича, котра не викликає сумнівів, є інформація літописців про участь боярина в битві на р. Супій 8 серпня 1135 року²⁴. Варто однак звернути увагу на те, що в «Статуті» Володимира Мономаха серед учасників з'їзду в Берестові в 1113 році згадано «Станіслава Переяславського тисяцького»²⁵. Ще М. Погодін пропонував ототожнити його із Станісловом Тудковичем²⁶, що знайшло підтримку дослідників²⁷ і видається правдоподібним. Таким чином, можна було б говорити про те, що Станіслав Тудкович розпочав свою кар'єру ще за часів Володимира Мономаха і в другому десятилітті XII століття був тисяцьким у Переяславі. Відкритим натомість залишається питання про те, коли і за яких обставин він обійняв це становище. Одне міркування дозволяє мені припустити, що призначення Станіслава тисяцьким могло статися одразу після зайняття Мономахом київського трону, тобто на межі квітня і травня 1113 року. Відомо, що під час правління найстаршого Всеволодовича у Переяславі основну роль у його оточенні відігравав Ратибор і цілком очевидно, що саме він був тисяцьким у місті над Трубіжем²⁸. Після змін на князівських престолах, котрі відбулися в другій половині квітня – на початку травня 1113 року Ратибор разом із своїм князем опинився в Києві, де обійняв посаду тисяцького²⁹. В той же час Переяслав перейшов під владу Святослава Володимировича, що дозволило Мономахові зберегти контроль над цим стратегічним центром на русько-половецькому прикордонні³⁰. Логічним буде вважати, що то власне Володимир приймав рішення про те, хто має стати новим тисяцьким у

Переяславі і призначив на це становище Станіслава. Певним доказом на користь такого припущення є факт, що «Статут» Мономаха відносить тисяцького Станіслава до старшої дружини Володимира. Це свідчить також про те, що боярин вже тривалий час був пов'язаний із Володимиром Мономахом, і саме при дворі цього князя розвивав свою кар'єру.

Важко сказати, яке становище Станіслав Тудкович займав в період між 1113 і 1135 роками. Можна тільки припускати, що після смерті Святослава Володимировича (сталася 16 березня 1114 р.³¹) він залишився в місті над Трубіжем, перейшов на службу до нового переяславського князя Ярополка Володимировича і продовжував обіймати посаду тисяцького.

Найбільш достовірна згадка про Станіслава Доброго Тудковича вміщена в літописах під 6644 (1136/1137) роком³² при описі подій, що насправді мали місце в 6643 (1135/1136) році³³. Мова йде про боротьбу між київським князем Ярополком Володимировичем і чернігівськими Ольговичами. Конфлікт між ними спалахнув ще в 1132 році, фактично одразу після переходу Києва під владу Ярополка, і тривав аж до початку 1136 року. Одним із його епізодів став похід Всеволода Ольговича і союзних йому половців на Переяслав, який в той час знаходився під владою брата Ярополка, Андрія Володимировича. На допомогу Андрієві рушили інші Мономаховичі – сам Ярополк, туровський князь Вячеслав і суздальський князь Юрій. Вирішальна битва між ворожими військами відбулася 8 серпня 1135 року над річкою Супій на пограниччі Переяславської і Чернігівської земель. В розпал цієї битви «дружина лютшала» Мономаховичів атакувала, змусила до втечі і розпочала переслідування союзників чернігівського князя – половців. Однак Всеволод Ольгович досить швидко перехопив ініціативу. Під натиском чернігівців «Ярополкъ Вячеславъ . Гюрди и Андрѣи [...] ѿѣхаша въ . свои»³⁴ а їх воїни, котрі повернулися з погоні за половцями, потрапили в полон до Всеволода: «тысячкыи же съ бояры ихъ переже гнаша . по Половчихъ . избиша ѣ . и воротышася шпаты на полчище . и не обрѣтоша княжьи . своа . и оупадоша Улговичемъ в ручѣ и тако изымаша ѣ . держаше стагъ Ярополчь»³⁵. Серед воєначальників Мономаховичів і їх «боаръ много», котрі потрапили в полон, літописець назвав «Дѣда Яроуновича тысячьскаго Кыевьскаго . и Станислава Добраго Тудковича . и прочихъ много»³⁶.

Незважаючи на скуπισь літописних даних, цей фрагмент привертає увагу тим, що Станіслав Тудкович був одним із двох «боаръ много», поряд з київським тисяцьким Давидом Яроуновичем, котрі названі на ім'я. Відомо, що люди

з князівського оточення не часто потрапляли на сторінки ранніх руських літописів, що дозволяє вважати, що Станіслав був не пересічним членом князівської дружини, а займав одне із ключових становищ при князівському дворі. Важливе значення мають також слова літописця про те, що чернігівці «многы бо баше бояре Киевський . изоимали»³⁷, котрі можуть вказувати на приналежність Станіслава до оточення київського князя Ярополка Володимировича. Видається очевидним, що після 1132 року боярин разом зі своїм князем перебрався з Переяслава до Києва і став одним із очільників князівської дружини. Заледво чи він був тисяцьким, оскільки під час битви над річкою Супій цю функцію виконував вже згаданий Давид Ярунович³⁸. Оскільки в розпорядженні дослідників відсутні свідчення про одночасне функціонування двох тисяцьких при дворі одного і того ж князя, логічним буде припустити, що Станіслав був одним із воевод, який очолював дружину київського князя. З іншого боку, не можна також остаточно відкидати можливість того, що боярин і далі був пов'язаний із Переяславською землею і належав до оточення переяславського князя Андрія Володимировича.

На жаль, стан джерельної бази не дозволяє простежити долю Станіслава Тудковича після серпня 1135 року. Якщо боярин пережив полон, то міг бути звільненим із нього чернігівським князем після укладення мирного договору між Всеволодом Ольговичем та Ярополком Володимировичем у січні 1136 року. Невідомо також, чи повернувся до свого попереднього статусу і коли закінчився його життєвий шлях. Пізніший «Никонівський літопис» відзначає, що бояри, котрі потрапили в полон після битви на річці Супій, були «безь числа убиша»³⁹. Це дало підстави Сергію Соловійову вважати, що Станіслав пішов із життя 8 серпня 1135 року⁴⁰. Таке твердження, однак, цілком суперечить інформації більш ранніх джерел, котрі підкреслюють, що Тудкович не загинув, але потрапив у полон до чернігівського князя. Виходячи з цього, смерть Станіслава необхідно датувати періодом після 8 серпня 1135 року.

В історичній літературі висловлювалася думка, що одним із синів Станіслава міг бути невідомий на ім'я «Станиславич», заний із розповіді «Київського літопису», у котрій описуються події 6656 (1148/1149) року. Із неї випливає, що даний «Станиславич» був впливовою особою серед боярства Переяславської землі. В 1148 році він став на бік князя Гліба Юрійовича і підтримав його претензії на переяславський престол. Після поразки Гліба боярин потрапив у полон до переяславського князя Мстислава Ізяславовича і був

страчений: «Станиславичѣ тоу ѡша . и казниша казнью злою»⁴¹. Варто однак звернути увагу на те, що «Хлебніковський» і «Погодінський» списки «Київського літопису» подають форму «Станиславича»⁴², тобто мова в даному випадку йде про двох братів. Відповідно, можна було б говорити про існування в Станіслава не менш як двох синів. Однак, скупість і фрагментарність літописних даних не дозволяють впевнено говорити про кровну спорідненість між Станіславом Тудковичем і згаданими «Станиславича», тому питання родинних зв'язків між ними мусить залишитись відкритим.

Викладений вище матеріал дозволяє спробувати частково реконструювати життєвий шлях Станіслава Доброго Тудковича. Не викликає сумнівів, що він походив із боярсько-середовища. Є правдоподібним, що на початковому етапі своєї кар'єри був пов'язаний із двором князя Володимиріа Всеволодовича Мономаха в Переяславі, де дослужився до переяславського тисяцького, котрим став на рубежі квітня і травня 1113 року. Це становище боярин міг займати принаймі до 1132 року, служачи по чергово переяславським князям Святославові Володимировичу і Ярополку Володимировичу. Після 1132 року, швидше за все, опинився в Києві, де став один із очільників дружини Ярополка Володимировича. Брав участь у битві на річці Супій в серпні 1135 року, в результаті якої потрапив в полон до чернігівського князя Всеволода Ольговича. Помер після 8 серпня 1135 року.

Примітки:

1. Лаврентьевская летопись. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т.1. Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1926–1928. С.304 («Станіслава доброго Тудковича»); Ипатьевская летопись. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т.2. Санкт-Петербург: Типография М.А. Александрова, 1908. Стб.298 («Станіслава. Доброго Тудковича»); Радзивилловская летопись. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т.38. Ленинград: Наука, 1989. С.108. Див. також пізніші літописи: Новгородская IV и V летописи. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т.4. Вып.1. Петроград: Типография Я. Башмакова, 1915. С.147 («Станіслава Доброго Тудковича»); Летопись по Воскресенскому списку. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т.7. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1856. С.30 («Станіслава Дутковича»); Московский летописный свод конца XV в. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т.25. Москва; Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1949. С.33 («Станіслава Дутковича»); Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т.9. Санкт-Петербург: Типография Эдуар-

- да Праца, 1882. С.160 (як дві окремі особи: «Станислава благородного, и Данила Тугковича»).
2. Лаврентьевская летопись... С.304; Ипатьевская летопись... Стб.298; Радзивилловская летопись... С.108.
 3. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. С.328.
 4. Taszycki W. Najdawniejsze polskie imiona osobowe. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1925. S.97 (перша згадка під 1072 р.).
 5. Це ім'я мав Станіслав Володимирович, відомий із статті 6496 (988/989) р. «Повісті минулих літ». Ипатьевская летопись... Стб.105; Лаврентьевская летопись... С.121; Див. також: Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. С.274.
 6. Див. напр.: Ипатьевская летопись... Стб.364, 728, 756; Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) / [wyd.] D. Dąbrowski i in., Kraków; Warszawa: Polska Akademia Umiejętności; Instytut Historii PAN, 2017. S.135.
 7. Лаврентьевская летопись... С.304; Ипатьевская летопись... Стб.298; Так само: Новгородская IV и V летописи... С.147.
 8. Радзивилловская летопись... С.108.
 9. Ипатьевская летопись... Стб.298, прим. 88.
 10. Летопись по Воскресенскому списку... С.30; Московский летописный свод конца XV в.... С.33.
 11. Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью... С.160.
 12. Тут ідеться саме про прізвисько, а не прізвище. Дефініції цих термінів, див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / [уклад. та голов. ред.] В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. С.1141.
 13. Ипатьевская летопись... Стб.298.
 14. Там же. Стб.298, прим. 87; Радзивилловская летопись... С.108.
 15. Лаврентьевская летопись... С.304.
 16. В науковій літературі поширена думка, що це прізвисько мав також волинський і переяславський князь Андрій Володимирович. Див. напр.: Ермолаев И.П. Рюриковичи. Прошлое в лицах (IX–XVI вв.). Биографический словарь / [науч. ред.] И.Н. Данилевский. Москва: ОЛМА-пресс, 2002. С.14; Котляр М.Ф. Андрій Володимирович Добрий. *Енциклопедія історії України*. Т.1: А–В / [редкол.] В.А. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2003. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Andrij_V (дата звернення: 11.10.2022); Войтович Л. Княжа доба... С.460. Необхідно однак пам'ятати, що сучасні Андрієві джерела не називають його таким прізвиськом, див.: Ипатьевская летопись... Стб.252, 285–287, 289, 292, 295, 297–299, 304–306, 308–309; Лаврентьевская летопись... С.292, 297, 298, 303–309, 330. Дана традиція має пізніше походження і, як видається, опирається на характеристику Андрія, вміщену в «Лаврентіївському літописі»: «Тоє же зимы престависа блго-

- вѣрнѣи и хѣолоубивѣи князь добръи . Андрѣи . Володимеричь». Лаврентьевская летопись... С.309. Хочу підкреслити, що слово «добръи» в даному випадку є прикметником, який описує характер князя, а не іменником і прізвиськом.
17. Погодин М. О наследственности древнихъ сановъ. *Архив историческо-юридическихъ сведений, относящихся до России* / [ред.] Н.В. Кааачов. Кн.1. Отд.1. Москва, 1850. С.78; Біограм Туки див.: Nagirny V. *Urzednicy ziemi kijowskiej od drugiej polowy XI do pierwszej polowy XIII wieku. Studium prozopograficzne*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica», 2021. S.241–246.
 18. Ипатьевская летопись... Стб.298, прим. 88.
 19. Думку М. Погодіна поділяли: Соловьев С.М. История России с древнейших времен. Кн.1. Т.1–2. Москва: Издательство социально-экономической литературы, 1959. С.497; Стефанович П.С. Князь и бояре: клятва верности и право отъезда. *Древняя Русь: очерки политического и социального строя* / [авт. кол.] А.А. Горский, В.А. Кучкин, П.Ф. Лукин, П.С. Стефанович. Москва: Индрик, 2008. С.239; Толочко П.П. Власть в Древней Руси. X–XIII вв. Санкт-Петербург: Алетей, 2011. С.128. Інші дослідники поставилися до неї з обережністю або із застереженнями, див. наприклад: Свердлов М.Б. Генеалогія в изучении класса феодалов на Руси XI–XIII веков. *Вспомогательные исторические дисциплины*. Т.11. Ленинград: Наука, 1979. С.227–228; Лукин П.В. «...Нам неволя: зажегше град свои, ступ гречьску землю»: К интерпретации статьи Повести временных лет под 6577 г. *Rossica antiqua. 2006. Исследования и материалы* / [ред.] А.Ю. Дворниченко, А.В. Майоров. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006. С.242–243.
 20. Див. також застереження М. Свердлова проти такої ідентифікації: Свердлов М.Б. Генеалогія в изучении класса феодалов... С. 227–228.
 21. Skulina T. *Staroruskie imiennictwo osobowe*. Cz.2. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Polska Akademia Nauk, 1974. S.73.
 22. Высоцкий С.А. Надпис о Бояновой земле в Софии Киевской. *История СССР*. 1964. № 3. С.112–117; Высоцкий С.А. Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв. Киев: Наукова думка, 1966. С.61; Висоцький С.О. Деякі питання історичної інтерпретації софійських граффіті. *Археологія*, 1974. Вип.14. С.12.
 23. Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор «Слова о полку Игореве». Москва: Наука, 1972. С.415–417; Горский А.А. Древнерусская дружина (К истории генезиса классового общества и государства на Руси), Москва: Прометей, 1989. С.110, прим. 25; Щапов Я.Н. Государство и церковь Древней Руси. X–XIII вв. Москва: Наука, 1989. С.130; Никитин А.Л. О купчей на «землю Бояню». *Герменевтика древнерусской литературы XI–XIV вв*. 1992. Вып.5. С.350–351; Хамайко Н.В. Печати княгини Марии. *Stratum plus. Археология и культурная антропология*. 2015.

- № 6: *Артефакты власти*. С.237–238; Корнієнко В.В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Ч.8: Південні внутрішня та зовнішня галереї. Київ: Національний заповідник Софія Київська, 2018. С.414–416; Дробышева М.М. Граффито № 25 из Софии Киевской: что мы знаем о покупке «Бояновой земли»? *Вестник Пермского университета. История*. 2020. Вып.1 (48). С.133. Див. також інше датування (друга половина XII ст.): Высоцкий С.А. Надпись о Бояновой земле... С.112–117; Высоцкий С.А. Древнерусские надписи Софии Киевской... С.61; Котышев Д.М. О поземельных сделках в Древней Руси (к изучению надписи № 25 из Киевской Софии). *Из истории русской культуры. Сборник статей, посвященный 70-летию проф. И.Я. Фроянова* / [отв. ред.] Ю.Г. Алексеев. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006. С.164–172; Гайденок П.И. Еще раз о 25 граффити Софии Киевской. Было ли это граффити древнейшим русским актом? И зачем его оставили на стене храма? *Церковь домонгольской Руси: иерархия, служение, нравы* / [авт. кол.] П.И. Гайденок, Л.А. Москалева, Т.Б. Фомина. Москва: Университетская книга, 2013. С.104.
24. Лаврентьевская летопись... С.304; Ипатьевская летопись... Стб.298; Радзивилловская летопись... С.108. Див. також пізніші літописи: Новгородская IV и V летописи... С.147; Летопись по Воскресенскому списку... С.30; Московский летописный свод конца XV в... С.33; Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью... С.160.
25. Памятники русского права. Вып.1: Памятники права Киевского государства X–XIII вв. / [сост.] А.А. Зимин. Москва: Госюриздат, 1952. С.113.
26. Погодин М. О наследственности древнихъ сановъ... С.78.
27. Соловьев С.М. История России с древнейших времен... Кн.1. Т.1–2. С.497; Стефанович П.С. Князь и бояре... С.239; Толочко П.П. Власть в Древней Руси. С.197.
28. Nagirnyy V. Urzędnicy ziemi kijowskiej... S.102–103.
29. Ibidem. S.103–104.
97. Див.: Коринный Н.Н. Переяславская земля. X – первая половина XIII века. Киев: Наукова думка, 1992. С.64.
98. Войтович Л. Княжа доба... С.458.
30. Лаврентьевская летопись... С.304; Ипатьевская летопись... Стб.298; Радзивилловская летопись... С.108; Новгородская IV и V летописи... С.147; Летопись по Воскресенскому списку... С.30; Московский летописный свод конца XV в... С.33; Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью... С.160.
31. Бережков Н.Г. Хронология русского летописания. Москва: Академия Наук СССР, 1963. С.51, 136.
32. Ипатьевская летопись... Стб.298.
33. Там же.
34. Лаврентьевская летопись... С.304; Ипатьевская летопись. Стб.298.

35. Ипатьевская летопись... Стб.298.
36. Детальніше про Давида Яруновича див.: Nagirnyy V. Urzędnicy ziemi kijowskiej... S.107–110.
37. Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью... С.160.
38. Соловьев С.М. История России с древнейших времен... Кн.1. Т.1–2. С.497.
39. Ипатьевская летопись... Стб.364.
40. Там же. Стб.364, прим. 44.

References:

1. Berezhkov, N. (1963). Chronologiya russkogo letopisaniya [Chronology of Russian chronicles]. Moskva: Izdatelstvo Akademiia Nauk SSSR [in Russian].
2. Chuchka, P.P. (2011). Slovyanski osobovi imena ukraïinciv: istoriko-etimologiczniy slownik [Slavic personal names of Ukrainians: historical and etymological dictionary]. Uzhhorod: Lira [in Ukrainian].
3. Drobysheva, M.M. (2020). Graffiti no 25 iz Sofii Kievskoi; chto my znaem o pokupke «Boyanovoy zemli»? [Graffiti no 25 from Sofia of Kyiv: what do we know about the purchase of «the land of Boyanov»?] *Vestnik Permskogo universiteta. Istoriya*. Vyp.1 (48). P.130–145 [in Russian].
4. Gaydenko, P.I. (2013). Yeshe raz o 25 graffiti Sofii Kievskoi. Bylo li eto graffiti drevneyshym ruskim aktom? I zachem ego ostavili na stene chrama? [Once again on the issue of the graffiti no 25 from Sofia of Kyiv. Was this graffiti the oldest Russian act? And why it was left on the wall of the cathedral?] *Cerkov domongolskoi Rusi: ierarchiya, sluzhenie, nruvy* / [avt. kol.] P.I. Gaydenko, L.A. Moskaleva, T.B. Fomina. Moskva: Universitetskaya kniga, P.104–110 [in Russian].
5. Gorskii, A.A. (1989) Drevnerusskaya družhyna (K istorii genezisa klassovogo obshchestva i gosudarstva na Rusi) [Medieval Russian armed force (To the history of the genesis of class society and the state of Rus)], Moskva: Prometei [in Russian].
6. Ipateevskaya letopis [The Hypatian Codex]. (1908). *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*. T.2. Sankt-Peterburg: Tipografia M.A. Aleksandrova [in Old Russian].
7. Korinnyy, N.N. (1992), Pereyaslavskaya zemlya. X – pervaya polovina XIII veka [The land of Pereyaslav. The 10th – first half of the 13th c.], Kiev: Naukova dumka [in Russian].
8. Khamaiko, N.V. (2015), Pechati knyagini Marii [Seals of the Princess Maria]. *Stratum plus. Archeologiya i kulturnaya antropologiya*. No 6: *Artefakty vlasti*. P.231–244 [in Russian].
9. Korniyenko, V.V. (2018), Korpus graffiti Sofii Kyivskoi (XI – pochatok XVIII st.) [Corps of Graffiti of St. Sophia in Kyiv (11th – beginning of the 18th c.). T.8: Pivdenni vnutrishnya ta zovnishnya halerei [Southern inner and outer galleries]. Kyiv: Nacionalnyi zapovidnyk Sofiya Kyivska [in Ukrainian].

10. Kotlyar, M.F., (2003). Andriy Volodymyrovych Dobryy [Andriy Volodymyrovych «Dobryy»]. *Encyklopediia istorii Ukrainy*. T.1: A–V / [red kol.] V.A. Smoliiy ta in. Kyiv: Naukova dumka. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Andrij_V [11.10.2022] [in Ukrainian].
11. Kotyshev, D.M. (2006). O pozemelnykh sdelkach v Drevnei Rusi (k izucheniyu nadpisi no 25 iz Kievskoi Sofii) [About land transactions in Rus` (to the study on the inscription no 25 from Sofia of Kyiv)]. *Iz istorii russkoi kultury. Sbornik stattei, posvyaschennyi 70-letiyu I.Ya. Froyanova* / [otv. red.] Yu.G. Alekseev. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, P.164–172 [in Russian].
12. Kronika halicko-wołyńska (Kronika Romanowiczów) (2017) / [wyd.] D. Dąbrowski i in., Kraków; Warszawa: Polska Akademia Umiejętności; Instytut Historii PAN [in Polish].
13. Lavrentevskaya letopis [The Lavrentian Codex]. (1926–1928). *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*. T.1. Leningrad: Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR [in Old Russian].
14. Letopis po Voskresenskomu spisku [The Chronicle on Voskresensky list] (1856). *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*. T.7. Sankt-Peterburg: Tipografiya Eduarda Praca [in Old Russian].
15. Letopisnyi sbornik, imenuyemyi Pastroarsheyu ili Nikonovskoyu letopisyu [The Nikon or Patriarch’s Chronicle] (1882). *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*. T.9. Sankt-Peterburg: Tipografiya Eduarda Praca [in Old Russian].
16. Lukin, P.V. (2006). «...Nam nevolya: zazhegsche grad svoi, stup grechsku zemlyu»: k interpretacii statii Povesti vramennych let pod 6577 g. [«Nam nevolya: zazhegsche grad svoi, stup grechsku zemlyu»: To the interpretation of the article of the Primary Chronicle from 6577]. *Rossica antiqua. 2006. Issledovaniya i materialy* / [red.] A.Yu. Dvornichenko, A.V. Mayorov. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta. P. 229–259 [in Russian].
17. Moskovskiy letopisnyi svod konca XV v. [Muscovite Codex of the late 15th c.]. (1949). *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*. T.25. Moskva; Leningrad: Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR [in Old Russian].
18. Nagirnyy, V. (2021). Urzędnicy ziemi kijowskiej od drugiej połowy XI do pierwszej połowy XIII wieku. Studium prozopograficzne. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica» [in Polish].
19. Nikitin, A.L. (1992). O kupchey na «zemlyu Boyanyu» [About the Bill of Sale for “the land of Boyan”]. *Germenevtika drevnerusskoi literatury XI–XIV vv.* T.5. P.350–369 [in Russian].
20. Novgorodskaya IV i V letopisi [The Novgorod Fourth and Fifth Chronicles] (1915). *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*. T.4. Vyp.1. Petrograd: Tipografiya Ya. Bashmakova [in Old Russian].
21. Pamiatniki russkogo prava [Monuments of Russian law]. (1952). T.1: Pamiatniki prava Kievskogo gosudarstva X–XIII vv. [Monuments of Law of Kyivan state of the 10th – 13th cc.] / [ed.] A.A. Zimin. Moskva: Gosyurizdat [in Russian].
22. Pogodin, M. (1850). O nasledstvennosti drevnich sanov [On the heredity of ancient ranks]. *Archiv istorichesko-yuridicheskikh sve-*

- denii, otnosyaschichsya do Rossii* / [ed.] N.V. Kachaliv. Kn.1. Otd.1. Moskva [in Russian].
23. Radzivilovskaya latopis [The Radzivil Codex]. (1989). *Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey*. T.38. Leningrad: Nauka [in Old Russian].
 24. Rybakov, B.A. (1972). Russkie letopisci i avtor «Slova o polku Igoreve» [Russian annals and the author of The Tale of Igor's Campaign]. Moskva: Nauka [in Russian].
 25. Shchapov Ya. N. (1989). Gosudarstvo i cerkov Drevney Rusi. X–XIII vv. [State and church in Rus'. 10th – 13th cc.]. Moskva: Nauka [in Russian].
 26. Skulina, T. Staroruskie imiennictwo osobowe. Cz.2. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Polska Akademia Nauk, 1974 [in Polish].
 27. Soloviov, S.M. (1959). Istoriya Rossii s drevneyschych vremen [History of Russia since ancient times]. Kn.1. T.1–2. Moskva: Izdatelstvo socjalno-ekonomicheskoi literatury [in Russian].
 28. Stefanovich, P. S. (2008). Kniaz i boyare: klatva vernosti i pravo otezda [Prince and boyars: the oath of loyalty and the right of departure]. *Drevnyaya Rus: ocherki politicheskogo i socialnogo stroya* / [avt. kol.] A.A. Gorskii, V.A. Kuchkin, P.F. Lukin, P.S. Stefanovich. Moskva: Indrik. P. 148–269 [in Russian].
 29. Sverdlov, M.B. (1979). Genealogiya v izuchenii klasa feodalov na Rusi XI–XIII vv. [Genealogy in the study of the class of feudal lords in Rus' in the 11th – 13th centuries]. *Vspomagatelnye istoricheskie discipliny*. T.11. Leningrad: Nauka. P. 222–237 [in Russian].
 30. Taszycki, W. (1925). Najdawniejsze polskie imiona osobowe. Kraków: Polska Akademia Umiejętności [in Polish].
 31. Tolochko, P.P. (2011). Vlast v Drevney Rusi XI–XIII vv. [Power in Ancient Rus'. X–XIII centurie]. Sankt-Peterburg: Aleteya [in Russian].
 32. Velykyy tumachnyy slovnyk suchasnoii ukrainskoi movy: 250000 [The Great Tumach Dictionary of Modern Ukrainian Movies] (2005) / [uklad. i red.] V.T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].
 33. Voytovych, L. (2006). Kniazha doba na Rusi: portrety elity [Princeli era in Rus': the portraits of ruling elites]. Bila Cerkva: Vydavec Oleksandr Pschonkivskyy [in Ukrainian].
 34. Vysockyi, S.A. Drevnerusskie nadpisi Sofii Kievskoi XI–XIV vv. [Ancient Russian inscriptions of Sofia of Kyiv from the 11th – 14th cc.]. Kiev: Naukova dumka [in Russian].
 35. Vysockyi, S.A. (1964). Nadpis o Boyanovoi zemle v Sofii Kievskoi [The inscription about the land of Boyan in Sofia of Kyiv]. *Istoriya SSSR*. No 3. P.112–117 [in Russian].
 36. Vysockyy, S.O. (1974). Deyaki pytannya istorychnoi interpretatsii sofijskikh graffiti [Selected issues on the interpretation of the Sofiyans graffiti]. *Archeolohiya*, Vyp.14. P.3–14 [in Ukrainian].
 37. Yermolaev, I.P. (2002). Rurikovichi. Proschloe v licach (IX–XVI vv.). Biograficheskii slovar [The Rurikids. The past in the faces (The 9th – 16th cc.). Bibliographical dictionary] / [nauch. red.] I.N. Danilevskii. Moskva: Olma-pres [in Russian].

Отримано: 01.11.2022